

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Віктора Городовенка стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Гудиренка Сергія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (щодо гарантій апеляційного оскарження для захисту майнових прав на стадії досудового розслідування)

Конституційний Суд України (далі – Суд) ухвалив Рішення у справі за конституційною скаргою Гудиренка Сергія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (щодо гарантій апеляційного оскарження для захисту майнових прав на стадії досудового розслідування) від 21 липня 2026 року № 8-р(II)/2026 (далі – Рішення).

Суд у Рішенні визнав „такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину третю статті 307, частини першу, другу статті 309 Кримінального процесуального кодексу України в тім, що вони не визначають права на апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає у неповерненні відповідно до статті 169 цього кодексу тимчасово вилученого майна“ (пункт 1 резолютивної частини).

Загалом підтримуючи Рішення, вважаю за потрібне висловити окремі міркування щодо мотивувальної частини Рішення.

Не викликає сумніву обов'язок держави забезпечити особі ефективний судовий захист у разі втручання в її право власності, зокрема тоді, коли таке втручання здійснюється в межах кримінального провадження. Так само не виникає заперечень стосовно того, що законодавче регулювання в цій сфері має відповідати конституційним гарантіям права на судовий захист та принципу верховенства права. Водночас окремі мотиви, що лежать в основі Рішення, на моє переконання, потребують додаткового уточнення.

Насамперед це стосується обсягу конституційних гарантій права на апеляційне оскарження процесуальних судових рішень, меж законодавчого розсуду при визначенні випадків їх апеляційного оскарження, а також значення інших процесуальних засобів захисту прав особи. Належне розв'язання цих питань важливе не лише для цієї справи, а й для формування збалансованого підходу законодавця до подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства.

З огляду на зазначене, керуючись статтею 93 Закону України „Про Конституційний Суд України“ та § 74 Регламенту Суду, вважаю за потрібне викласти окрему думку щодо Рішення.

1. Конституція України не гарантує права на апеляційне оскарження кожного процесуального судового рішення

Визнаючи неконституційними приписи частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс), Суд виходив із того, що відсутність права на апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора щодо неповернення тимчасово вилученого майна не забезпечує ефективного судового захисту права власності особи.

З таким висновком у контексті цієї справи з певними застереженнями загалом можна погодитися. Водночас вважаю, що наведена Судом аргументація може бути сприйнята як така, що істотно розширює конституційний зміст права на судовий захист в аспекті забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

1.1. Пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України серед основних засад судочинства визначено забезпечення права на апеляційний перегляд справи, а у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Використання конституцієдавцем саме категорії „справа“, а не „судове рішення“ чи „процесуальна ухвала“ не випадкове. До внесення змін

до Конституції України Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401–VIII частина третя статті 129 Конституції України передбачала забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом (пункт 8). Отже, конституцієдавець свідомо відмовився від моделі, за якої предметом конституційної гарантії було оскарження судових рішень як таких, замінивши її гарантією права на апеляційний перегляд справи. Така зміна не може розглядатися як суто редакційна, оскільки вона засвідчує намір залишити законодавцеві ширший простір розсуду при визначенні процесуальних рішень, які можуть бути предметом самостійного апеляційного оскарження, та гарантувати можливість апеляційного перегляду кожної справи.

Суд неодноразово виходив саме з такого розуміння конституційного регулювання. Зокрема, у Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(П)/2026 Суд зазначив, що „в пункті 8 частини другої статті 129 Конституції України особі гарантовано безумовне право на апеляційний перегляд її справи по суті, але не встановлено таких самих за змістом і обсягом гарантій апеляційного оскарження тих процесуальних судових рішень, якими вирішуються окремі питання кримінального провадження“ (абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Саме тому відсутність можливості апеляційного оскарження певної процесуальної ухвали сама по собі ще не означає невідповідності такого законодавчого регулювання Конституції України. Конституційна оцінка має ґрунтуватися не лише на важливості відповідної ухвали для прав особи, а й на тому, чи забезпечує законодавство України загалом ефективний судовий захист відповідного права, чи не позбавлено особу реальної можливості захистити його іншими процесуальними засобами та чи не є встановлене законодавцем обмеження свавільним або непропорційним.

Однак у Рішенні Суд, фактично підтвердивши наведені конституційні підходи, дійшов висновку, що відсутність права на апеляційне оскарження ще однієї категорії процесуальних ухвал сама по собі є достатньою підставою для

визнання законодавчого регулювання неконституційним. З огляду на це мотивувальна частина Рішення може бути сприйнята як така, що фактично зміщує конституційний акцент із гарантії апеляційного перегляду справи на гарантію апеляційного оскарження окремих процесуальних судових рішень.

Водночас аргументи, наведені в Рішенні, можуть бути витлумачені таким чином, що будь-яке процесуальне судове рішення, яке істотно впливає на права чи інтереси особи, має підлягати самостійному апеляційному оскарженню. Такий підхід не впливає безпосередньо зі статті 129 Конституції України, не повною мірою узгоджується з конституційною моделлю права на апеляційний перегляд справи, сформованою внаслідок конституційної реформи 2016 року, і здатний істотно звужити межі дискреції законодавця в регулюванні кримінального процесу.

1.2. Звертаю увагу також на те, що в Рішенні Суд майже не здійснив конституційної оцінки, потребу в якій визначив, зокрема, у Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(П)/2026.

У зазначеному рішенні Суд виходив із того, що законодавча заборона апеляційного оскарження окремих ухвал слідчого судді є конституційно допустимою, якщо вона переслідує легітимну мету, є домірною, тобто такою, що не призводить до свавільного обмеження конституційного права особи на судовий захист і не порушує сутності цього права; відсутність права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді допускається: щодо тих ухвал, юридичні наслідки яких не спричиняють незворотного або настільки істотного втручання у конституційні права і свободи особи, яке буде неможливо вчасно та дієво усунути без звернення до суду апеляційної інстанції; якщо інші (альтернативні) засоби юридичного захисту, передбачені кримінальним процесуальним законом, спроможні гарантувати усунення наслідків можливого порушення прав особи, спричинених ухвалою слідчого судді, забезпечивши їх реальне поновлення (абзаци п'ятий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Проте в цій справі Суд, констатувавши відсутність права на апеляційне оскарження, не дослідив належним чином, чи могли наявні процесуальні механізми забезпечити ефективний захист права суб'єкта права на конституційну скаргу без звернення до суду апеляційної інстанції. Фактично Суд у Рішенні дослідив лише питання щодо ефективності передбаченого Кодексом права на подання заперечення проти ухвали слідчого судді та констатував його неефективність, однак в іншому мотивувальна частина Рішення побудована на презумпції, що сама відсутність апеляційного оскарження відповідної ухвали свідчить про неефективність судового захисту. Такий підхід не повною мірою узгоджується із критеріями, які Суд сформулював у Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026, відповідно до яких ефективність судового захисту має оцінюватися комплексно, з урахуванням усієї системи процесуальних гарантій, а не лише наявності чи відсутності одного із засобів юридичного захисту.

Саме тому для розв'язання питання про конституційність відповідного законодавчого регулювання вирішальне значення мало не лише встановлення факту відсутності права на апеляційне оскарження, а й з'ясування того, чи були інші процесуальні механізми захисту права суб'єкта права на конституційну скаргу реальними й ефективними за конкретних обставин справи. На мою думку, такої оцінки мотивувальна частина Рішення не містить.

Не менш дискусійним видається і висновок Суду про відсутність правомірної мети законодавчого регулювання, оспорюваного в цій справі (абзац сьомий підпункту 4.15 пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Такий висновок належним чином не обґрунтований. Більше того, він не узгоджується з юридичною позицією, сформульованою Судом у Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026, у якому Суд визнав, що законодавче обмеження права на апеляційне оскарження окремих ухвал слідчого судді може переслідувати легітимну мету, пов'язану із забезпеченням належного перебігу кримінального провадження, дотриманням розумних строків судового розгляду, запобіганням надмірній фрагментації судового провадження та недопущенням зловживання процесуальними правами (абзац п'ятий підпункту 2.2, абзац другий

підпункту 2.10 пункту 2 мотивувальної частини). За таких обставин конституційна оцінка мала здійснюватися не щодо наявності чи відсутності правомірної мети як такої, а стосовно того, чи є встановлене законодавцем обмеження домірним.

1.3. На мою думку, застосування сформульованих Судом у Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(П)/2026 критеріїв вимагало також оцінки того, чи була відсутність права на апеляційне оскарження безпосередньою причиною неможливості ефективного захисту права Гудиренка С.В. саме в цій справі та чи не сприяла цьому (і наскільки) пасивна процесуальна поведінка самого суб'єкта права на конституційну скаргу.

Зокрема, із матеріалів справи вбачається, що після вилучення майна у травні 2015 року (після якого до такого майна у визначеному Кодексом порядку мав бути застосований арешт або його мало бути повернуто особі, в якій воно було вилучене) та скасування постанови про визнання його речовим доказом у вересні 2019 року суб'єкт права на конституційну скаргу протягом тривалого часу (до грудня 2022 року) не звертався з відповідними процесуальними вимогами щодо його повернення. Це, безумовно, не сприяло поверненню цього майна на більш ранньому етапі та ускладнило його повернення пізніше.

Крім того, відмовляючи в задоволенні скарги Гудиренка С.В. на бездіяльність уповноважених осіб Печерського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві, слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва в ухвалі від 8 лютого 2023 року виходив, зокрема, з того, що Гудиренко С.В. не надав належних документів і доказів, необхідних для задоволення скарги, зокрема тих, що підтверджують належність йому відповідного майна, вилучення майна саме в нього, а також наявності чи відсутності ухвали про накладення арешту на це майно тощо. При цьому відмова в задоволенні скарги з підстав недоведеності її обґрунтованості сама по собі не позбавляла можливості повторного звернення до слідчого судді після подання

належних доказів на підтвердження відповідних обставин, тим більше з огляду на тривалу бездіяльність щодо неповернення тимчасово вилученого майна.

За таких обставин потрібно було окремо з'ясувати, чи була відсутність апеляційного оскарження вирішальною причиною, яка унеможливила ефективний захист права Гудиренка С.В., чи такий результат був зумовлений також іншими чинниками, пов'язаними, зокрема, зі способом реалізації ним своїх процесуальних прав.

Наведені обставини мали значення не для оцінки процесуальної поведінки суб'єкта права на конституційну скаргу як такої, а для з'ясування того, чи була відсутність права на апеляційне оскарження безпосередньою причиною неможливості ефективного судового захисту його права. Саме встановлення такого причинно-наслідкового зв'язку мало вирішальне значення для оцінки конституційності відповідного законодавчого регулювання. Однак мотивувальна частина Рішення не містить належної відповіді на це питання.

Крім того, Рішення не пояснює, у який саме спосіб апеляційне оскарження ухвали слідчого судді могло забезпечити поновлення права Гудиренка С.В. за встановлених обставин справи. Якщо підставою для відмови в задоволенні скарги була недостатність поданих матеріалів та доказів, то сама по собі наявність права на апеляційне оскарження ухвали не надасть можливості поновлення порушеного права. Апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість ухвали слідчого судді, однак це не підміняє процесу доказування, яке повинен здійснити заявник.

2. Конституційний контроль не повинен підміняти законодавчий розсуд у визначенні переліку процесуальних рішень, що підлягають апеляційному оскарженню

Визначення процесуальної моделі кримінального провадження, зокрема випадків, у яких окремі ухвали слідчого судді підлягають самостійному апеляційному оскарженню, належить передусім до дискреційних повноважень законодавця. Конституційний Суд України покликаний перевіряти, чи не

виходить законодавець за межі, установлені Конституцією України, однак не має вирішувати замість нього питання законодавчої техніки та процесуальної політики.

У цій справі Суд фактично дійшов висновку про неконституційність законодавчого регулювання не тому, що законодавець повністю позбавив особу судового захисту, а тому, що він не передбачив можливості апеляційного оскарження конкретного різновиду ухвали слідчого судді. Такий підхід, на мою думку, не встановлює загального конституційного критерію оцінки законодавчого регулювання, а натомість орієнтує законодавця на постійне розширення переліку окремих процесуальних рішень, що можуть бути предметом апеляційного оскарження.

Наслідком такого підходу може стати формування моделі кримінального процесуального законодавства, за якої законодавець буде змушений щоразу окремо визначати, чи підлягає апеляційному оскарженню та чи інша процесуальна ухвала.

У такий спосіб Суд фактично стимулює не побудову цілісної та внутрішньо узгодженої моделі кримінального провадження, а її поступову заміну казуалістичним регулюванням, за якого кожен окремий випадок потребує спеціального законодавчого припису. Такий підхід навряд чи узгоджується з принципом юридичної визначеності, який вимагає послідовності й передбачуваності законодавчого регулювання, а також із вимогами належної законодавчої техніки, що передбачають формулювання загальних правил, а не нескінченне розширення переліку окремих винятків.

Суд, визнаючи законодавче регулювання неконституційним, має формулювати насамперед загальні конституційні стандарти, яких повинен дотримуватися законодавець, а не фактично кожного разу визначати нові елементи процесуальної моделі кримінального провадження. Якщо конституційно необхідним є апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово

вилученого майна, то за яким критерієм слід визначати інші процесуальні ухвали, які так само повинні підлягати апеляційному оскарженню? Рішення не містить відповіді на це питання, що створює невизначеність як для законодавця, так і для правозастосовної практики.

Без відповіді на зазначене питання неминуче виникатимуть сумніви щодо нових категорій процесуальних рішень, а Суд буде змушений щоразу вирішувати його *ad hoc*, що навряд чи відповідає природі конституційного контролю, який ризикує трансформуватися з контролю за дотриманням Конституції України в поступове конструювання кримінального процесуального законодавства судовими рішеннями.

Водночас те, що певне процесуальне рішення істотно впливає на право особи, ще не означає, що Конституція України вимагає встановлення апеляційного оскарження ухвал, які його стосуються.

На завершення

Наведені міркування не ставлять під сумнів правильність висновку Суду про необхідність забезпечення ефективного судового захисту права власності. Водночас, на моє переконання, мотивувальна частина Рішення мала б більш повно враховувати конституційну модель права на апеляційний перегляд справи, сформовану після конституційної реформи 2016 року, а також критерії оцінки допустимості законодавчих обмежень права на апеляційне оскарження процесуальних судових рішень, які Суд сформулював у своїй практиці та подальший розвиток яких мав здійснити в Рішенні. Такий підхід дав би змогу досягти того ж результату без ризику надмірного звуження дискреції законодавця та без створення підстав для подальшого казуалістичного розвитку кримінального процесуального законодавства.

Суддя
Конституційного Суду України

Віктор ГОРОДОВЕНКО